

УДК 321.7(73:410)

Андрій Герасименко

ЧИ МЕРТВИЙ ЛЕВ? АБО БЕЗСИСТЕМНА ЛОКАЛЬНА ПОЛІТИКА РОЗВИНЕНИХ ДЕМОКРАТІЙ ЯК ЧИННИК СВІТОВОГО ХАОСУ

У статті проаналізовано роль зовнішньополітичної безсистемності провідних демократій, особливо США, у формуванні сучасного світового порядку. В основі роботи лежить теза про те, що коливання і непослідовність у політиці цих держав сприяли розгортанню численних міжнародних конфліктів та погіршенню глобальної стабільності. Автор звертає увагу на те, як розпад СРСР та подальше «лідерство» США, яке не супроводжувалося адекватними зусиллями щодо забезпечення тривалої міжнародної безпеки та стабільності. Особливу увагу приділено розгляду таких подій, як війни на Балканах, в Іраку та афганська кампанія, де американська зовнішня політика виявилася реакційною та відчутно запізнілою. У статті також порушується питання про необхідність перегляду міжнародної стратегії США та Європи у контексті нових глобальних викликів і змін у світовому порядку, включаючи зростання впливу Китаю та зміцнення позицій інших регіональних держав. Висвітлено конкретні приклади невдалої політики та її наслідки для міжнародної безпеки, підкреслюючи важливість стратегічного планування та комплексного підходу до зовнішньої політики у великих демократіях.

Ключові слова: безсистемна політика, розвинені демократії, глобальний хаос, світова стабільність, міжнародне лідерство, міжнародні конфлікти

Постановка проблеми. На початку 1990-х років відразу після закінчення Хо-

лодної війни здавалося, що світ може сподіватися на тривалу мирну епоху з лідерством розвинених демократій, зокрема Сполучених Штатів Америки. В теорії політичної науки домінувала ідея перемоги демократії та її розширення внаслідок процесу глобалізації. Однак, подальші десятиліття показали, що ці сподівання були марними. Світ зіткнувся з розмаїттям міжнародних конфліктів та війн, що охоплюють різні регіони від Близького Сходу до Східної Європи. Така ситуація яскраво демонструє слабкості у зовнішній політиці розвинених демократій, які хоч і володіють значними ресурсами, але часто діють без чіткої системи або стратегії, іноді навіть контрпродуктивно. Ця безсистемність не лише зазнала критики, але й спричинила ряд непередбачуваних наслідків, які вплинули на глобальну стабільність та безпеку. Важливо зрозуміти, чому такі демократії як США виявилися нездатними забезпечити тривалий мир та стабільність, і які фактори впливають на їхнє рішення займати пасивну або реактивну позицію у критичні моменти світової політики. Розгляд цих питань вимагає детального аналізу не лише політичних дій, але й ширших соціокультурних тенденцій та історичних факторів, що формують зовнішню політику розвинених демократій.

Метою даної статті є дослідження та аналіз політики розвинених демократій, зокрема Сполучених Штатів Америки, яка, як виявилось, сприяла загостренню та затягуванню значній кількості міжнародних конфліктів та вплинула на глобальний порядок і стабільність. Крім того стаття має на меті з'ясувати основні чинники, що спонукали впливові світові демократії до прийняття рішень, які часто здаються хаотичними або неконсистентними. А також проаналізувати, як така політика впливає на світовий порядок. Особлива увага приділяється аналізу кейсів міжнародних конфліктів, де зовнішня політика цих країн мала вирішальне значення. Таким чином, у статті прагнемо визначити негативні нас-

лідки та відкриті можливості, які є наслідком безсистемної зовнішньої політики сталих демократій, з метою вироблення рекомендацій для покращення глобальної стабільності та безпеки в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. *Ілюзія імперіалізму.* Варто визнати, що сучасний світ перебуває в стані кризи, зіткнувшись із значною кількістю конфліктів і війн, у одній з яких перебуває українське суспільство. Однак, тридцять років тому, на початку 1990-х, в громадській думці як на Заході, так і на території колишнього СРСР, подібний рівень конфліктів здавався неможливим. Переважала думка, що людство вперше отримало можливість уникнути війну та насильство, які були постійними супутниками попередніх поколінь [3]. Важливо зазначити, що у масовій свідомості склалась думка про важливу роль у набутті світом такого «шансу» країн розвинутої демократії, насамперед США [8]. До того ж такий погляд склався у горомадський свідомості природно, незважаючи на те, що «Імперія зла» розвалилась перш за все внаслідок неспроможності радянської політичної системи ефективно реагувати на внутрішні і зовнішні виклики, а самі США намагались недопустити розпаду СРСР (Візит Дж. Буша до Києва 1 серпня 1991 р.). Але коли пил осів, а буря вщухла, коли стало очевидно, що СРСР остаточно зник, «лідер вільного світу» – Вашингтон з гордістю і задоволенням прийняв від людства лавровий вінок переможця у Холодній війні, не дуже й сперечаючись з цим статусом.

«Все пройшло як ми і хотіли»

Однак зникнення гегемона № 2 не зупинило незадоволених таким результатом осіб, і вони знову почали розробляти теорії, раціоналізуючи свою образу та відчуття ресентименту. Не пройшло і 15-ти років після «перемоги» вільного світу над диктатурою, як знову набула популярності «геополітика».

Знову почали обговорювати «сфери впливу», знову пригадали Гантінгтона, а

замість Японії, яку Валлерштайн помилково вважав конкурентом США, увагу зконцентрували на Китаї. Ілюстративним прикладом такого ставлення є розповсюджена як на Заході, так і на пострадянському просторі думка, що американці вторглися в Ірак виключно заради нафти, нехтуючи фактом, що США самі є однією з провідних нафтодобувних країн, і нафта Іраку життєво необхідною для них не була.

Підсумовуючи, набір стереотипів, ілюзій, які панували у масовій свідомості останні десятиліття, зазначимо, що виходила картина:

- ✓ Глобального домінування США як провідника демократії;
- ✓ Глобального запиту на «скидання» цього «ненависного» світового поліцейського.

Вважаємо, ми не помилились, якщо припустимо що на Британську Імперію наприкінці XIX-го століття дивилися подібним чином. Ми не дарма пригадали Британську Імперію, адже людське мислення інертне, а система освіти та передачі наукових знань іноді не здатна подолати індоктринації. «Ідеологічна індоктринація спрямовується на формування світогляду індивіда, вона передбачає некритичне сприйняття чужих ідей. Індоктринацію слід сприймати як репрезентацію часткової інформації, недостатньої для критичного аналізу подій; створення штучних «білих плям» тощо» [11].

Філософи і мислителі XX-го століття або на власні очі бачили часи панування імперій, або вчилися у тих, хто бачив. До того ж, Британія та США у масовій свідомості належать до «англо-саксів», і багато в чому подібні між собою [4]. На нашу думку, навіть через 70 років після краху колоніальної системи у масовій свідомості залишився образ планетарної метрополії як центру сили, якому або треба служити або з яким треба боротися. Лише місце Британії посіли США.

Імперії мертва

Протягом останніх 70 років країни з розвинутою демократією функціонують у

рамках «Вікна Овертона». Обрані політики можуть та здатні здійснювати лише ті дії, які мають хоча б мінімальну підтримку в суспільстві. Зазвичай, агресивна війна, навіть об'єктивно необхідна, не фігурує в списку суспільних запитів в демократичних країнах [2].

Наприклад, після 1945 року США мали значну перевагу над СРСР у ядерній та термоядерній зброї. Протягом щонайменше 10 років США мали можливість з мінімальними втратами або навіть без втрат для себе знищити кожне місто, порт, завод і аеродром на території СРСР, які вважали воєнними цілями [1]. Американці підозрювали, що СРСР розробляє власну атомну бомбу, з 1949 р. вже точно про це знали – але можливістю покласти край цьому так і не скористувались, хоча й могли. У шістдесятих роках ХХ ст. Вашингтон, напевно, був дуже здивований, усвідомивши що “вікно можливостей” втрачене, причому назавжди. Сполучені Штати Америки, в значній мірі успадкувавши в світовій свідомості роль Великобританії як світової метрополії, відрізнялись від своєї «бабусі» принциповим небажанням вчиняти активних дій задля нав'язування світу своєї волі.

Це було обумовлено перш за все політикою ізоляціонізму та, певною мірою, поразкою у В'єтнамі, хоча конкретні причини і не мають великого значення [10]. Британська імперія також зазнавала поразок у колоніях, але це не заважало їй продовжувати працювати на збереження своєї домінуючої ролі в світі.

Натомість у випадку з США результат був прямо протилежним. Відсутність проактивної політики США та Європи багато в чому сприяла конструюванню сучасної світової політичної системи, у якій стали очевидними посилення автократій та згортання демократичних тенденцій в окремих державах посткомуністичного світу. Декілька прикладів:

1. Ірано-іракська війна, що тривала 8 років, проходила на тлі нейтралі-

тету як з боку США, так і з боку все ще існуючого СРСР. Зрозуміло, що СРСР був тоді трохи зайнятий, але США в принципі нічого не заважало продемонструвати волю і змусити колишні колонії Британської імперії припинити різанину. Однак цього не сталося, США потурали конфлікту, надаючи непряму, ситуативну, а іноді й секретну підтримку обом сторонам. За підсумками саме ця війна створила сьогоdnішній Іран, мілітаризований, агресивний та безкомпромісний, режим якого став украй не прогнозованим.

2. Військові конфлікти на Балканах у 90-х роках, у які США та НАТО, зрештою, були змушені втрутитися, хоча це і сталося не відразу, а після того, як градус суспільного обурення від жахів, що відбувалися на території колишньої Югославії, перевищив усі можливі межі. Знову ж таки, якби США або Європа продемонстрували активну політику, направлену на забезпечення реалізації норм міжнародного права в 1993 році з метою стабілізації ситуації у Югославії, навіть застосувавши примус, чи не сприяла б така політика зменшенню загальної кількості жертв конфлікту порівняно з тим що ми мали в реальності?

3. «Буря в пустелі» 1991 року демонструє той самий підхід. Спочатку Саддам Хусейн окупував Кувейт, і лише у відповідь на це американці та британці ввели свої війська. Чи не варто зауважити, що якби вони втрутилися ще в 80-х роках у війну між Іраном та Іраком, цього конфлікту могло б взагалі не бути? Навіть після того, як союзники ввели війська та розгромили іракську армію, вони проявили пасивність у ключовому аспекті – дозволили Саддаму Хусейну зберегти владу, тим самим заклавши фундамент для майбутніх проблем як у регіоні, так і у світі.

У 2001 році теракти на території США спричинили друге, вже повномасш-

табне вторгнення в Ірак, з окупацією всієї території країни. Саддам Хусейн, нарешті, втрачає владу, а згодом і життя.

І знову, це була реакційна політика: спочатку світ з жахом спостерігав за падінням веж-близнюків, а потім, демонструючи пробірку в Раді Безпеки ООН, американці розпочинають війну. Навіть після того, як США блискуче розгромили залишки армії Хусейна та захопили країну, у них не було жодного розуміння, що робити далі.

Вони не створили, на зразок своєї Великої Британії, колоніальних адміністрацій та не нав'язали іракському народу свою волю, навіть з метою майбутньої демократизації країни. Замість цього, США організували в Іраку «вибори», фактично заграючи з місцевою елітою, яка одразу ж почала використовувати могутніх, але у чомусь навіть наївних "лідерів вільного світу" для досягнення власних, їм одним відомих цілей.

Цей список можна продовжувати і далі: Афганістан, Лівія 2011-го року, Російсько-Грузинську, а потім і Російсько-Українську війну. І щоразу політика західних демократичних держав, очолюваних США, мала реакційний, ситуативний, безсистемний характер. Комплексного підходу до вирішення питання безпеки світу як не було, так і немає досі.

Варто розглянути і політику Великої Британії як колишньої метрополії Сполучених Штатів Америки. У 1853 році війська Російської імперії окупували Молдавію та Валахію, мотивуючи це захистом православного населення, яке потерпало від утисків Османської імперії.

Звісно, це був лише формальний привід, усім було зрозуміло, що справжньою метою імператора Миколи I було позбутися османської присутності на Балканах і, як наслідок, анексувати Константинополь, отримуючи таким чином контроль над протоками Босфор і Дарданелли.

Не гаючи час і не очікуючи на подальший розвиток подій, Великобританія та

Франція, що долучилась до неї, оголошують Росії війну та розпочинають активні бойові дії, у результаті яких Росія втрачає свої позиції в Чорному морі, на довгий час відмовляється від експансіоністських планів щодо Константинополя та розпочинає внутрішньополітичні реформи.

Це гарний приклад вдалої проактивної політики. І, на жаль, у виконанні західних країн ми її бачимо досить рідко.

Гордий собака сміливо кидається на мертвого лева

Мусимо визнати, що упередження, яким багато в чому підіграють мас-медіа та медійні "експерти", не мають відношення до реальності. Світового уряду не існує. Ані Вашингтон, ані Брюссель не керують світом і навіть не намагаються вибудувати таку модель. З цього випливає, що в світі більше не залишилося «доброї», у сенсі конструктивної та цивілізованої, сили, до якої можна було б приєднатися і яка б забезпечувала захист в обмін на лояльність [4].

«Сильні» актори в сучасному світі безвольні, непослідовні та реакційні. «Вольові» актори – деструктивні, безпринципні та аморальні. Як наслідок, у світі спостерігається серйозний дефіцит конструктивної політичної волі. Єдиний спосіб вижити – розвинути власну волю і провадити її в реальність шляхом впливу на союзників, зокрема і на сильніших. На нашу думку, прикладом ефективності такої міжнародної політики є реалізація зовнішньополітичної волі, що впроваджується Ізраїлем. Хоча і в нього останнім часом з цією самою волею спостерігаються певні складнощі.

Залишається наразі без відповіді питання: Чи дійсно лев мертвий, або ж він просто спить?

Список літератури:

1. Kissinger H. Diplomacy. N.-Y.: Simon & Schuster, 1994. 764 p.

2. Nye J. S. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. N.-Y.: Public Affairs, 2004. 239 p.
3. Fukuyama F. *The End of History and the Last Man*. L.: Free Press, 1992. 954 p.
4. Wallerstein I. *The Decline of American Power: The U.S. in a Chaotic World*. The New Press, 2003. 241 p.
5. Waltz K. N. *Theory of International Politics*. L.: Addison-Wesley, 1979. 324 p.
6. Huntington S. P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. L.: Simon & Schuster, 1996. 214 p.
7. Keohane R. O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press, 1984. 251 p.
8. Ikenberry G. J. *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton University Press, 2011. 221 p.
9. Walt S. M. *The Origins of Alliances*. Cornell University Press, 1987. 563 p.
10. Zakaria F. *The Post-American World*. W.W. Norton & Company, 2008. 897 p.
11. *Ideology and Education in Post-Soviet Countries* URL: [https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/12/Full%20Version%202\(13\)%202019%20.pdf](https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/12/Full%20Version%202(13)%202019%20.pdf) (дата звернення: 06.04.2024)

Gerasymenko A. E. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

IS THE LION DEAD? OR HAPHAZARD LOCAL POLITICS OF DEVELOPED DEMOCRACIES AS A FACTOR OF GLOBAL CHAOS

The article analyses the role of foreign policy inconsistency of the leading democracies, especially the United States, in shaping the current world order. The work is based on the thesis that fluctuations and inconsistencies in the policies of these states have contributed to the outbreak of numerous international conflicts and the deterioration of global stability. The author draws attention to how the collapse of the USSR and the subsequent "leadership" of the United States, which was not accompanied by adequate efforts to ensure long-term international security and stability. Particular attention is paid to such events as the wars in the Balkans, Iraq and the Afghanistan campaign, where American foreign policy proved to be reactionary and significantly delayed. The article also raises the question of the need to revise the international strategy of the United States and Europe in the context of new global challenges and changes in the world order, including the growing influence of China and the strengthening of other regional powers. Specific examples of failed policies and their consequences for international security are highlighted, emphasising the importance of strategic planning and a comprehensive approach to foreign policy in major democracies.

Key words: unsystematic policy, developed democracies, global chaos, global stability, international leadership, international conflicts

*Рекомендовано до друку –
к. політ. н., доцентом Кройтором А. В.*

Стаття надійшла в редакцію 16.05.2024 р.